

Hoe moet het nu verder met het ondernemerspensioen?

De pensioensituatie van zelfstandigen blijft een onderwerp van discussie. Misschien momenteel wel meer dan ooit. Afgelopen jaar zijn drie ‘adviesrapporten’ verschenen waarin het pensioen voor zelfstandigen centraal stond: het advies van de Stichting van de Arbeid ‘Pensioenopbouw zelfstandigen in de tweede pijler’, het Visiedocument van de Taskforce Inkomen voor later en IBO Pensioenopbouw in Balans.¹ En in oktober 2024 verscheen een interessant Netspar-paper: ‘Pensioen voor alle werkenden’.² In dit artikel reflecteren we op de recente ontwikkelingen en deze rapporten. Hoe moet het nu verder met het pensioen voor zelfstandigen?

■ TERUGBLIK OP ONZE PANORAMISCHE BLIK: WAAR STONDEN WE TOEN?

Bijna drie jaar geleden keken we in dit vakblad met een “panoramische blik” naar de pensioensituatie van zelfstandigen.³ We beschreven een complex speelveld waarin onder andere fiscale drempels en administratieve lasten zelfstandigen ontmoedigen om pensioen op te bouwen. Onze analyse wees uit dat hoewel er verschillende opties voor zzp’ers bestonden, zoals lijfrentes en vrijwillige aansluiting bij pensioenfondsen, de meeste zelfstandigen maar beperkt van deze mogelijkheden gebruikmaakten.

Met de komst van de Wet toekomst pensioenen (Wtp) gloorde een nieuw kader aan de horizon dat zelfstandigen beter zou kunnen bedienen. Begin 2022 waren de contouren bekend, met het eerder door ons bepleite arbeidsvormneutrale fiscale pensioenkader, maar moest de wet nog door beide Ka-

mers worden behandeld. We waren kritisch op de nieuwe experimenteerbepaling voor zelfstandigen in de tweede pijler, en gaven aan dat wat ons betreft de fiscale oudedagsreserve zijn langste tijd gehad had. De fiscale oudedagsreserve is inmiddels ‘uitgefaseerd’. We vroegen ons af of de grotere systeem aanpassingen nu van de baan zijn, of via een nieuw advies van de Stichting van de Arbeid (StAr) weer op tafel zouden komen nu daar werd

Met de komst van de Wet toekomst pensioenen gloorde een nieuw kader aan de horizon dat zelfstandigen beter zou kunnen bedienen.

Gerry Dietvorst en Michael Visser

Prof. dr. G.J.B. Dietvorst is emeritus hoogleraar Toekomstvoorzieningen aan Tilburg University. Mr. drs. M.R. Visser is wetenschappelijk medewerker bij het Nibud en eigenaar van Pensioen GeMi.

gesproken over ‘auto enrollment’ en ‘verplichtstelling’. Dat advies is inmiddels bekend, en bespreken we later in deze bijdrage.

In deze context riepen we destijds op om praktische stappen te zetten, zoals een ‘toetsvrije basisruimte’ voor lijfrentepremies, een soort instapmodel, waarmee zelfstandigen zonder uitgebreide administratie belastingvriendelijk konden sparen.

1 Een kernachtige analyse en appreciatie van de minister van SZW van deze rapporten is te vinden in de Kamerbrief Kabinetsreactie IBO Pensioenopbouw, 12 november 2024 (referentie 2024-0000906819).

2 C. van Ewijk, E. Lutjens, E. Ponds en B. Starink, Pensioen voor alle werkenden, Netspar Design Paper 249, oktober 2024.

3 G.J.B. Dietvorst en M.R. Visser, Panoramische blik op zelfstandigenpensioen, *PM* 2022/38.

De nadruk lag op laaghangend fruit: kleine, haalbare aanpassingen waarmee zelfstandigen eenvoudiger hun pensioenopbouw konden starten.

Nu, bijna drie jaar later, is het tijd om de balans op te maken en blikken we opnieuw vooruit. De pensioensituatie van zelfstandigen is nog altijd een onderwerp van discussie en vernieuwing. Misschien wel meer dan ooit.

In dit artikel reflecteren we op de recente ontwikkelingen en de genoemde rapporten. Waar nodig scherpen we onze eerdere aanbevelingen aan, en werken deze wat verder uit. Hoe moet het nu verder met het pensioen voor zelfstandigen?⁴

Wij zien in dit verband een tweetal routes. De eerste is die waarbij de ondernemer - vrijwillig dan wel gedwongen - naar de tweede pijler wordt geleid of waarbij de ondernemer verplicht wordt in de derde pijler zijn pensioen vorm te geven. De fiscale wetgeving dient vervolgens - afhankelijk van de gekozen variant - aangepast te worden.

De tweede route die wij zien, is die waarin geen van de hiervoor bedoelde varianten wordt vertaald in wetgeving. Daarbij zien wij mogelijkheden om de ondernemer, meer dan nu het geval is, te stimuleren om voor zijn ouderdag te sparen. Te denken valt aan het verbeteren van de informatievoorziening en het introduceren van drempelverlagers. Voor een deel gaat dat om laaghangend fiscaal fruit.

■ ROUTE 1: VERLEIDEN OF VERPLICHTEN NAAR BESTAANDE INSTITUTIES IN 2^e OF 3^e PIJLER

Advies StAr: Pensioenopbouw zelfstandigen in de tweede pijler

Het advies van de Stichting van de Arbeid (StAr) benadrukt dat de deelname van zelfstandigen aan de tweede pijler beperkt is.⁵ Dit komt doordat de meeste pensioenregelingen in de tweede pijler gericht zijn op werknemers en vaak niet toegankelijk zijn voor zelfstandigen. Bovendien wordt opgemerkt dat slechts een beperkte groep zelfstandigen, zoals sommige beroepsgroepen die verplicht zijn om bij te dragen aan een beroeps-pensioenfonds, toegang heeft tot de tweede pijler.

Mogelijkheden voor verbetering

De StAr suggereert dat de tweede pijler aantrekkelijker en toegankelijker gemaakt kan worden voor zelfstandigen. De StAr bespreekt in haar advies de volgende modaliteiten: 1) Mogelijkheden binnen de huidige verplichtstelling, 2) Automatische deelname met uitstapmogelijkheid, 3) Automatische aanschrijving met instap en 4) Vrijwillige deelname. De StAr erkent dat er uitdagingen zijn bij de implementatie van bepaalde modaliteiten/veranderingen, onder andere vanwege de diversiteit van de groep zelfstandigen en de noodzaak van voldoende draagvlak.

Conclusies en aanbevelingen

De StAr adviseert uiteindelijk om meerdere modaliteiten mogelijk te maken om de tweede pijler toegankelijker te maken voor zelfstandigen. Vanwege de diversiteit in sectoren en de mate waarin zelfstandigen actief zijn in sectoren, vergt dit decentraal maatwerk om te bezien of en zo ja volgens welke modaliteit zelfstandigen toegang kunnen krijgen tot tweede pijler pensioenregelingen. De aanbevelingen richten zich vooral op het vergroten van de toegankelijkheid van pensioenregelingen in de tweede pijler voor zelfstandigen en het verbeteren van de communicatie over pensioenopties. Het automatisch aanschrijven van zelfstandigen met instap lijkt de StAr een haalbare manier om zelfstandigen te bewegen pensioen op te bouwen in de tweede pijler, maar moet nog wel wettelijk mogelijk gemaakt worden.

Visiedocument Taskforce Inkomen voor Later

De Taskforce Inkomen voor Later richt zich specifiek op de beperkte vermogensopbouw onder zelfstandigen in Nederland.⁶ De primaire doelstelling van de taskforce is om de bewustwording onder zelfstandigen te vergroten en de barrières voor vermogensopbouw te verlagen. Dit omvat zowel het stimuleren van pensioenopbouw in (met name) de derde pijler als het informeren van zelfstandigen over de mogelijkheden buiten de traditionele pensioenregelingen.

Beperkte pensioenopbouw onder zelfstandigen

Ook de Taskforce signaleert dat zelfstandigen vaak minder pensioenvermogen opbouwen dan werknemers. Dit komt deels door het ontbreken van een verplichte pensioenregeling en de lage deelname aan vrijwillige pensioenregelingen (de derde pijler). Het visiedocument vermeldt dat zelfstandigen vaak gebruikmaken van andere vormen van vermogensopbouw, zoals de eigen woningvermogen of bedrijfsvermogen, maar deze zijn minder liquide en kunnen niet altijd direct worden omgezet in pensioeninkomen. Een pensioenvrijstelling in box 3 (zie hierna bij de uitwerking van route 2) kan naar onze mening de pijn op dit vlak enigszins verzachten.

Vergroten van bewustwording en verminderen van drempels

De Taskforce benadrukt het belang van bewustwording onder zelfstandigen over hun toekomstige financiële situatie. De Taskforce streeft ernaar om deze bewustwording te vergroten door middel van publieke campagnes en educatie.

De Taskforce merkt wel op dat de fiscale ruimte met de Wtp is verbeterd maar ziet ook dat er nog veel werk te doen is om voldoende opbouw mogelijkheden te bieden. Ook zou de toegang tot pensioenopbouw in de derde pijler beter kunnen door de fiscale regels duidelijker te maken en de beschikbare jaarruimte en reserveringsruimte beter inzichtelijker te maken. Interessant is dat de

Taskforce vrijblijvend de mogelijkheden verkent van fiscale wijzigingen voor het vereenvoudigen van de jaarruimteberekening, zoals het hanteren van een forfait. Zie in dit kader ook ons herhaalde pleidooi voor een instapmodel voor zelfstandigen, die we in dit artikel bij route 2 bespreken. Ook wordt gepleit voor een informatiepunt waar zelfstandigen op een toegankelijke manier informatie kunnen krijgen over de fiscale mogelijkheden voor vermogensopbouw.

De Taskforce concludeert dat hoewel er vooruitgang wordt geboekt door beleidsaanpassingen zoals de Wtp, en dan met name de verruiming van de fiscale ruimte, er een dringende behoefte is aan verbeterde communicatie en toegankelijkheid. Er wordt aanbevolen om samen te werken om zelfstandigen beter te informeren en te ondersteunen bij hun pensioenopbouw.

■ IBO PENSIOENOPBOUW IN BALANS

Het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) onderzoekt of de pensioenopbouw in Nederland 'in balans' is.⁷ Daarbij wordt eerst gekeken welke groepen te weinig of te veel pensioen opbouwen. Vervolgens worden de gevolgen van een 'onevenwichtige' opbouw in kaart gebracht en mogelijke beleidsopties onderzocht om de balans te beïnvloeden. Volgens de taakopdracht⁸ wordt daarbij tenminste een pensioenplicht met minimale inleg onderzocht en een optie om fiscaal gestimuleerd oversparen te beperken. Het IBO bespreekt het Nederlandse pensioenstelsel dus in bredere zin en de uitdagingen voor verschillende groepen, waaronder zelfstandigen. Naast eigen analyse, wordt verwezen naar eerder onderzoek en worden de hiervoor beschreven rapporten van de Taskforce Inkomen voor Later en het advies van de Stichting van de Arbeid aangehaald om aan te geven dat er momenteel veel aandacht voor zelfstandigen en hun pensioen is.

Beleidsopties en aanbevelingen

De hoofdconclusie van het IBO is dat het Nederlandse pensioenstelsel in grote mate effectief is: voor de meeste werkenden leidt het tot voldoende inkomen na pensionering, zeker als ook de inzet van vermogen in de eigen woning en onderneming wordt meegenomen. Maar zelfstandigen bouwen vaak minder pensioen op, en zijn oververtegenwoordigd in de groep met een kwetsbare pensioenpositie. Specifiek voor zelfstandigen geldt dan ook dat het behouden van hun levensstandaard is gebaseerd op het aanspreken van hun illiquide vermogen in de vierde pijler, zo wordt aangegeven. Dit komt doordat zelfstandigen weinig pensioen opbouwen in de tweede pijler. Ondanks het feit dat zij in de derde pijler weliswaar meer pensioen opbouwen dan werknemers, blijkt dit onvoldoende om de beperkte opbouw in de tweede pijler te compenseren.

Het IBO rapport raadt gezien de hoofdconclusie over het pensioenstelsel voor nu geen aanvullen-

de drastische wijzigingen in het pensioenstelsel aan. Dit mede gegeven de pensioenovergang die loopt tot 2028. Wel zijn er enkele aanbevelingen die ook raken aan het pensioen van zelfstandigen. Bijvoorbeeld om te zorgen voor een betere informatievoorziening (via de Kamer van Koophandel) en om de pensioensituatie van zelfstandigen (en andere groepen) nauwlettend te monitoren.

Het IBO bespreekt verschillende beleidsopties om de pensioenopbouw meer 'in balans' te brengen, waarbij invoering van een pensioenplicht (twee varianten worden uitgewerkt) de meest vergaande optie betreft als het gaat om de pensioenpositie van zelfstandigen. Interessant zijn ook de kansrijke oplossingsrichtingen vanuit gedragsperspectief in bijlage 7 bij het IBO rapport. Daarbij is specifiek aandacht voor zzp-ers. De volgende oplossingsrichtingen (en combinaties daarvan) worden besproken: Maak pensioen opbouwen verplicht, Maak pensioen opbouwen de standaard, Geef materiele prikkels in het heden (of nabije toekomst) voor pensioenopbouw, Maak pensioen opbouwen gemakkelijk, Maak uitstellen van pensioenopbouw moeilijk, Benadruk en verhoog de baten van pensioenopbouw in de verre toekomst.

Al met al ademt het IBO rapport wat ons betreft de wens van een meer inclusief pensioenbeleid dat beter rekening houdt met de groeiende groep zelfstandigen.

■ NETSPAR RAPPORT 'PENSIOEN VOOR ALLE WERKENDEN'

Het Netspar-rapport onderzoekt manieren om een adequate pensioenopbouw te realiseren voor alle werkenden, inclusief zelfstandigen, in Nederland. Het benadrukt dat de huidige maatregelen, vooral gericht op gedragsverandering, vaak onvoldoende

4 We gaan in deze bijdrage niet in op de actuele discussie rond schijnzelfstandigen en pensioen. Daarvoor verwijzen we naar het artikel van Starink en Verhulp in deze editie van Pensioen Magazine.

5 Advies Stichting van de Arbeid pensioenopbouw zelfstandigen in de tweede pijler, 22 maart 2024 (<https://www.stvda.nl/nl/publicaties/pensioenopbouw-zelfstandigen-tweede-pijler>).

6 De volgende organisaties werken met elkaar samen: de Kamer van Koophandel, Vereniging ZZP-Nederland, Vereniging Zelfstandigen Nederland, het Platform Zelfstandig Ondernemers, het Nibud, VNO-NCW en MKB-Nederland en het Verbond van Verzekeraars. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Wijzer in geldzaken zijn toehoorders. Voor het visiedocument, zie: <https://www.verzekeraars.nl/media/20tf3lay/visiedocument-versie-september-2024.pdf>.

7 IBO Pensioenopbouw in balans, 27 juni 2024 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/06/27/bijlage-1-ibo-pensioenopbouw-in-balans>.

8 Zie bijlage 2 van IBO Pensioenopbouw in balans (p. 76 en 77).

effectief zijn. Er is toenemende politieke aandacht voor het gemis aan pensioenopbouw in de tweede pijler bij zelfstandigen en de zogenaamde 'witte en grijze vlekken'. Volgens het rapport levert een premie ter grootte van 10% - dit is circa de helft van de gemiddelde huidige premie voor de tweede pijler - van het pensioengevend inkomen voor een modale werknemer een vervangingsratio op van circa 55 tot 60%.

Drie mogelijke scenario's

Het Netspar-rapport beschrijft drie varianten voor een pensioenregeling die zelfstandigen zou kunnen omvatten:

1. **Nationale regeling voor alle werkenden:** Deze optie zou een verplichte basisregeling voor alle werkenden omvatten, vergelijkbaar met systemen in landen als Zweden. Het gaat om een inkomensafhankelijke pensioenopbouw waarbij zowel werknemers als zelfstandigen verplicht worden bij te dragen. Dit model biedt een vangnet voor werkenden die geen of onvoldoende opbouw in de tweede pijler hebben.
2. **Verplicht pensioenfonds voor zelfstandigen:** Deze optie stelt voor dat zelfstandigen zich aansluiten bij een verplicht fonds, waarbij een organisatie optreedt namens zelfstandigen. Dit model is geïnspireerd op de Nederlandse bedrijfstakpensioenfonds. Het fonds zou worden uitgevoerd door een representatieve organisatie die zich specifiek richt op de pensioenbehoeften van zelfstandigen.
3. **Algemene pensioenplicht met vrije keuze van uitvoerder:** Dit model introduceert een verplichte pensioenopbouw voor alle werkenden, maar biedt zelfstandigen en werknemers - die via de tweede pijler niet of zeer beperkt pensioen opbouwen - de vrijheid om hun uitvoerder te kiezen. Hierbij zouden zelfstandigen zich bijvoorbeeld kunnen aansluiten bij private pensioenaanbieders in de derde pijler.

De onderzoekers concluderen dat een algemene pensioenplicht voor alle werkenden met een vrije keuze wat betreft de uitvoerder de meest kansrijke optie is. Het biedt zelfstandigen de waarborg van een basisniveau aan pensioenopbouw zonder dat zij geheel afhankelijk zijn van vrijwillige deelname. Belangrijke voorwaarden voor implementatie zijn onder andere toezicht op pensioeninleg, aandacht voor het risico van *misselling*, begeleiding bij het maken van pensioenkeuzes, en transparantie van het aanbod.

De onderzoekers geven aan wat het maatschappelijk belang is van overheidsingrijpen. Zo wordt de ondernemer beschermd tegen ondersparen, er komt een level-playing field tussen werknemers en zelfstandigen, de zzp-er met een zwakke onderhandelingspositie wordt beschermd en voorkomen wordt dat het gebrek aan een pensioenvoorziening wordt afgewenteld op de overheid.

■ VERSCHILLEN TUSSEN DE RAPPORTEN

1. Netspar gaat het verst in het bepleiten van een algemene pensioenplicht voor zelfstandigen, met de mogelijkheid om zelf een pensioenaanbieder te kiezen, terwijl de Taskforce de nadruk legt op vrijwillige deelname en gedragsverandering door middel van informatievoorziening en het wegnemen van (fiscale) drempels. Het IBO-rapport bespreekt in de beleidsopties de gedachte van verplichting, maar legt daarbij meer de nadruk op het wegnemen van juridische en uitvoeringsbarrières dan op de plicht zelf.
2. De StAr richt zich sterk op het toegankelijk maken van de tweede pijler voor zelfstandigen, terwijl de Taskforce zich meer richt op de derde pijler. Netspar's benadering is een hybride van de twee: het stelt drie modellen voor, waarbij zelfstandigen zowel binnen de tweede als derde pijler kunnen opbouwen, met voorkeur voor een algemene plicht die geen onderscheid maakt tussen de pijlers.
3. Het IBO-rapport benadert de kwestie vooral vanuit het oogpunt van beleidsaanpassingen om marktverstoring tegen te gaan en inkomensachteruitgang bij pensionering te voorkomen. In tegenstelling tot de Netspar-benadering, die inzet op een structurele oplossing via een pensioenplicht, ademt het IBO-rapport meer ruimte voor gedragsinterventies en opt-out scenario's.
4. De Taskforce en het IBO-rapport suggereren dat educatie en gedragssturing zelfstandigen kunnen helpen bij het maken van pensioenkeuzes. Netspar daarentegen twijfelt aan de effectiviteit

De Taskforce Inkomen voor later en het IBO-rapport suggereren dat educatie en gedragssturing zelfstandigen kunnen helpen bij het maken van pensioenkeuzes. Netspar-onderzoekers daarentegen twifelen aan de effectiviteit van vrijwillige maatregelen.

van vrijwillige maatregelen, gezien het gebrek aan substantiële deelname onder zelfstandigen tot nu toe. Netspar bepleit daarom verplichte deelname als een noodzaak, in plaats van louter informatievoorziening, en ondersteunt deze aanbeveling met voorbeelden uit landen waar zelfstandigen verplicht pensioen opbouwen.

■ KABINETSREACTIE

De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft op 12 november 2024 een kabinetsreactie aan de Tweede Kamer aangeboden rond het IBO pensioenopbouw. Daarin reageert hij ook op de adviezen van de StAr en de Taskforce. De minister is met het IBO van mening dat nu geen aanvullende drastische wijzigingen in het pensioenstelsel moeten worden ingezet. Wel wil het kabinet een aantal maatregelen nemen die opvolging geven aan het IBO, de adviezen van de StAr en de Taskforce. Die zijn naar onze mening beperkt. Kort door de bocht: het kabinet juicht veel initiatieven toe, spreekt waardering uit, overlegt met sociale partners, en zal de verdere ontwikkelingen volgen, maar ziet dit moment geen aanleiding voor aanvullende acties. Laat staan een ingrijpende koerswijziging.

■ ROUTE 2: STIMULEREN MET 'LAAGHANGEND FISCAAL FRUIT'

Wij noemen in dit verband - enkele deels al eerder bepleite - fiscale maatregelen die een stimulans voor de ondernemer kunnen zijn om pensioen op te bouwen. Op verbeteringen in de informatievoorziening en andere drempelverlagers gaan we in deze bijdrage niet in.⁹

1. Instapmodel lijfrente

Niet nieuw is het idee van een instapmodel voor lijfrente. Daarbij mag iedere belastingplichtige zonder dat een pensioentekort aangetoond moet worden een bepaald bedrag, stel € 5000 per jaar, aan lijfrentepremie aftrekken. Het voordeel daarvan is dat de ondernemer niet tot na afloop van het jaar hoeft te wachten om de maximaal aftrekbare lijfrentepremie te berekenen. Maandelijks kan een dan vast bedrag aan lijfrentepremie betaald worden. De drempel om lijfrentepremie te betalen is dan lager. Ingeval er een pensioenspaarplicht voor ondernemers zou komen, kan het instapmodel nog steeds goede diensten bewijzen om fiscaal vriendelijk te sparen voor later. Maar dan juist voor het deel boven de minimale verplichte premie-inleg.

2. Stakingslijfrente

Voor de oorsprong van de stakingslijfrente moeten we zo'n 100 jaar terug in de tijd. Vanwege het gebrek aan financiële middelen bij bedrijfsopvolging in familieverband werd wel een periodieke uitkering overeengekomen. Dit leidde tot dubbele belastingheffing: eenmaal over de waarde van de periodieke uitkering en eenmaal over de uitkeringen zelf. Om dubbele belastingheffing te voorkomen werd bepaald dat de ondernemer bij staking van zijn bedrijf de stakingswinst (binnen bepaalde grenzen) kon omzetten in een lijfrente.¹⁰ Voor zover wel pensioen is opgebouwd, wordt het maximale bedrag dat ten laste van de stakingswinst gebracht kan worden verminderd. Bij de invoering van de Wet inkomstenbelasting 2001 is de regeling uit de Wet op de inkomstenbelasting 1964 een-op-

een doorgezet. Echter, de bedragen die daarvoor bij staking buiten de belastingheffing kunnen worden gehouden zijn niet meer van deze tijd. Hetzelfde geldt voor de indeling in leeftijdsklassen. Eerder is dit door ons al signaleerd.

Waarom wordt niet omgebouwd naar een regeling waarbij de hele stakingswinst omgezet kan worden in een lijfrente als de ondernemer eerder nog geen voorzieningen heeft getroffen? Alternatief is ook om bij staking een bedrag vrij te stellen dat nodig is om vanaf de AOW-leeftijd een levenslange lijfrente te bedingen ter grootte van de AOW. Het totale pensioen komt dan in de buurt van wat een gemiddelde werknemer aan pensioen ontvangt. Iets anders is de vraag of de optie om bij de overnemende ondernemer - natuurlijk persoon of BV - een lijfrente te bedingen nog wel past in deze tijd waarin pensioen en lijfrente arbeidsvormneutraal zijn en pensioen in eigen beheer en de fiscale oudedagsreserve niet meer bestaan. De regel is dus dat een oudedagsvoorziening ondergebracht moet zijn bij een professionele partij. Dus waarom nog een overblijfsel van begin vorige eeuw als optie voort laten bestaan? Er zijn ook evidente nadelen zoals dat beide partijen risico's lopen die haaks staan op het idee van een gewaarborgde oudedagsvoorziening. De overdragende ondernemer draagt immers het risico dat de overnemende ondernemer de levenslange lijfrente-uitkering niet langer kan betalen. Wat ons betreft is de stakingslijfrente aan een onderhoudsbeurt toe, zodat hij ook beter past in een arbeidsvormneutraal pensioenkader.

3. Oudedagsvrijstelling in box 3

De waarde van een pensioenregeling is niet belast in box 3. Veel ondernemers zien hun bedrijf - in een aantal gevallen ten onrechte - als pensioenvoorziening. De ondernemer die zelf voor zijn pensioen zorgt in de vorm van vermogensopbouw in of buiten zijn onderneming is over de waarde daarvan wel jaarlijks box-3 heffing verschuldigd. Dat kan over een periode van tientallen jaren flink oplopen.

Wat ons betreft wordt er door de wetgever serieus gekeken om in box 3 een - soort van - oudedags-

9 In de sliptstream van aanpassingen in de fiscale wetgeving zou tegelijkertijd de oneffenheid kunnen worden weggenomen dat er voor de verdeling van opgebouwd pensioen wel een wettelijke regeling is, terwijl die er niet is voor lijfrenten die toch hetzelfde doel dienen en hetzelfde fiscale kader hebben als pensioen. Zie: Brochure toekomstvoorzieningen, '10 jaar Wet Verevening pensioen bij echtscheiding', Universiteit van Tilburg 2006.

10 De wettelijke basis voor de stamrechtvrijstelling is de eerste keer geregeld in Besluit Inkomstenbelasting 1941. De periode daarvoor werd de stakingswinst, als die werd omgezet in een periodieke uitkering, vrijgesteld op grond van de hardheidsclausule. Zie uitbreider: G.J.B. Dietvorst, G.M.C.M. Staats en B. Starink in de Essersbundel, Wolters Kluwer 2024, p. 96 e.v.

vrijstelling op te nemen. Voor dat idee moeten we even terug naar de Wet op de vermogensbelasting 1964.

Wat ons betreft wordt er door de wetgever serieus gekeken om in box 3 een oudedagsvrijstelling op te nemen.

Tot de invoering van de oudedagsvrijstelling per 1 januari 1982 werden belastingplichtigen die pensioenrechten hadden en zij die deze niet hadden, maar wel een vermogen bezaten die dezelfde functie vervulde – namelijk ter verzorging van de oudedag -, voor de heffing van de vermogensbelasting niet op dezelfde wijze behandeld.¹¹ Pensioenrechten waren immers vrijgesteld en bijvoorbeeld ondernemingsvermogen niet. Om beide groepen belastingplichtigen meer gelijk te behandelen werd de oudedagsvrijstelling ingevoerd. Deze kwam er kort gezegd op neer dat er voor gehuwden en ongehuwden een afzonderlijke leeftijdsafhankelijke vrijstelling gold die in stappen van tien jaar tot de AOW-leeftijd steeg en daarna afnam. Degenen die wel enige pensioenrechten hadden, kregen een lagere vrijstelling. Met de invoering van de Wet inkomstenbelasting 2001 verviel de Wet op de vermogensbelasting 1964 en daarmee - anders dan de stakingslijfrente - ook de oudedagsvrijstelling.

In het verlengde daarvan en van het arbeidsvorm-neutraal pensioenkader zou in de toekomstige opzet van box 3 een vrijstelling overwogen kunnen worden met als maatstaf de niet gebruikte ruimte die de belastingplichtige als pensioen- of lijfrentepremie in enig jaar in aanmerking had kunnen nemen. Dat bedrag wordt toegevoegd aan de oudedagsvrijstelling tot de ingangsdatum van de AOW, waarna de afbouw begint. De box 3 vrijstelling is natuurlijk van andere aard dan de omkeerregel en de premieaftrek voor lijfrenten, maar het brengt wel meer gelijkheid.

■ TOT SLOT

Een van de nevendoelstellingen van de Wtp is dat de wet zorgt voor een adequaat pensioen voor iedere werkende, dus ook voor ondernemers.¹²

Als de wetgever echt werk wil maken van het ondernemerspensioen dan komt een verplichte pensioenregeling in beeld. Maar gezien de aangehaalde kabinetsreactie achten wij die kans voorlopig niet groot. Daar kan verandering in komen, als het terugdringen van de ‘witte vlek’ sterk achterblijft bij de doelstelling van een halvering ervan per 2028. Mocht een pensioenspaarplicht in beeld komen, dan is het interessant om de door Netspar onderzoekers geopperde algemene pensioenplicht met vrije keuze van uitvoerder verder te onderzoeken. Met name ook de randvoorwaarden om te zorgen dat er draagvlak is. Als er in nigerlei vorm een algemene pensioenplicht komt, dan blijft het idee van het instapmodel lijfrente, de modernisering van de stakingslijfrente en de pensioenvrijstelling in box 3 opportuun.

Het instapmodel lijfrente en modernisering van de stakingslijfrente zijn zaken die in 2025 relatief eenvoudig opgepakt kunnen worden.

Niets doen lijkt ons geen optie, al was het alleen maar omdat de wetgever naar onze mening geen laaghangend fruit mag laten hangen. Het instapmodel lijfrente en modernisering van de stakingslijfrente zijn zaken die in 2025 relatief eenvoudig opgepakt kunnen worden. Fiscale ondersteuning voor “doe het zelve” in de vorm van een pensioenvrijstelling in box 3 zien wij meer als een optie om te betrekken bij de nieuwe opzet van box 3. ●

11 G.J.B. Dietvorst, Gezins- en oudedagsverzorging, deel B Vermogensbelasting en Successiewet. Fiscale Monografieën 4, 1983.

12 Dit is onze vertaalslag van een van de drie hoofd-doelstellingen ‘Betere aansluiting bij ontwikkelingen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt’ en maatregelen in de Wtp rond het bevorderen van deelname aan pensioenregelingen door zelfstandigen en werknemers (witte en grijze vlekken). Inclusief de beweging naar een arbeidsvorm neutraal fiscaal pensioenkader. Zie ook: Analyse monitoring Wet toekomst pensioenen, februari 2024, Netspar.